

УДК 377.37.01:35

[https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-2\(2\)-129-139](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-2(2)-129-139)

Філіппова Вікторія Дмитрівна, доктор наук з державного управління, професор, в.о. завідувача кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Херсонський національний технічний університет, вул. Інститутська, 11, м. Хмельницький, 29016, тел.: +38(0382) 77-35-65, <https://orcid.org/0000-0002-8476-3341>

Кухарчук Петро Михайлович, кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри публічного управління та адміністрування, КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти», 21050, м. Вінниця, вул. Грушевського, 13, тел.: +38(0432) 55-65-68, <https://orcid.org/0000-0002-2051-3298>

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

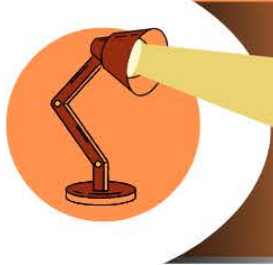
Анотація. Згідно чинного законодавства України «професійна (професійно-технічна) освіта є складовою системи освіти України. Професійна (професійно-технічна) освіта є комплексом педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури. Професійна (професійно-технічна) освіта здобувається у закладах професійної (професійно-технічної) освіти» [1].

Дослідження державного-громадського управління системою професійно-технічної освіти на регіональному рівні постає обов'язковою вимогою трансформації економіки в світовий ринковий простір, досягнення цілей стабільного стратегічного розвитку виробничих професій для задоволення потреб ринку праці.

Управління розвитком професійно-технічної освіти в Україні в умовах децентралізації, воєнного стану, передачі закладів з державної власності до комунальної власності громад ставить нові вимоги до компетентності керівників на обласному, районному, локальному рівні. В закладах професійно-технічної освіти необхідно створити умови для адаптації учнів і слухачів до умов ринку праці.

Враховуючи виклики які постали перед системою професійно-технічної освіти, дослідження сучасних систем управління освітою, коли вона набуває ознак громадського самоврядування та державно-громадської моделі управління, яка має забезпечити перехід до випереджувально-інноваційного

розвитку, створити умови для збереження ключових компетентностей в учнів та слухачів, формування потягу до навчання впродовж усього життя.

Ключові слова: професійна (професійно-технічна) освіта; управління; державно-громадська модель управління; децентралізація управління; самоврядування; автономія.

Viktoriia Dmytrivna Filippova, Doctor of Science in Public Administration, professor, acting Head of the Department of Public Administration and Local Self-Government, Kherson National Technical University, str. Instytutska, 11, m. Khmelnytskyi, 29016, phone: +38(0382) 77-35-65, <https://orcid.org/0000-0002-8476-3341>

Kukharchuk Petro Mykhailovych, PhD in Public Administration, Associate Professor of the Department of Management and Administration, Communal Institution of Higher Education "Vinnytsia Academy of Continuing Education" 21050, Vinnytsia, str. Hrushevsky, 13, phone: (0432) 55-65-68, <https://orcid.org/0000-0002-2051-3298>

STATE ADMINISTRATION OF THE VOCATIONAL AND TECHNICAL EDUCATION SYSTEM AT THE REGIONAL LEVEL

Abstract. According to the current legislation of Ukraine, "professional (vocational and technical) education is a component of the education system of Ukraine. Vocational (vocational and technical) education is a complex of pedagogical and organizational and management measures aimed at ensuring that citizens acquire knowledge, skills and abilities in their chosen field of professional activity, develop competence and professionalism, and educate general and professional culture. Professional (professional and technical) education is obtained in institutions of professional (professional and technical) education" [1].

The study of state-public management of the system of vocational and technical education at the regional level becomes a mandatory requirement for the transformation of the economy into the world market space, the achievement of the goals of stable strategic development of industrial professions to meet the needs of the labor market.

Management of the development of vocational and technical education in Ukraine in conditions of decentralization, martial law, transfer of institutions from state ownership to communal ownership of communities places new requirements on the competence of leaders at the regional, district, and local levels. In vocational and technical education institutions, it is necessary to create conditions for the adaptation of students and trainees to the conditions of the labor market.

Taking into account the challenges faced by the system of professional and technical education, the study of modern education management systems, when it acquires the characteristics of public self-government and the state-public management model, which should ensure the transition to anticipatory and innovative development, create conditions for the preservation of key competencies in students and trainees, formation of desire for learning throughout life.

Keywords: professional (vocational and technical) education; management; state-public management model; decentralization of management; municipality; autonomy.

Постановка проблеми. В період військової агресії зі сторони росії на Україну, коли віждується децентралізація органів влади, впровадження Концепції нової української школи, постає питання дослідження механізмів і моделей забезпечення ефективного функціонування системи професійно-технічної освіти, яка має забезпечити повоєнну відбудову економіку України.

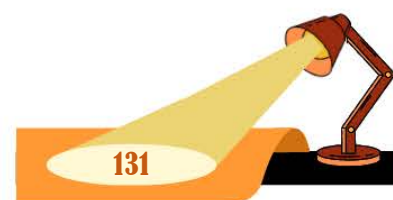
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи важливе значення для відбудови повоєнної економіки професійно-технічної освіти, як гаранта підготовки робітничих кадрів в Україні, необхідно враховувати в дослідженні законодавчу базу щодо принципів управління системою професійно-технічної освіти. Крім того напрацювання вітчизняних науковців щодо основ теорії управління освітою, професійно-технічною освітою. Л. Грень [2], Г. Дмитренко [3], Г. Єльнікова [4] В. Кремень [5], П. Кухарчук [6], І. Лікарчук [7], Н. Ничкало [8], Н. Протасова [9], В. Радкевич [10], М. Топузов [11] І. Лопушинський [12] В. Філіппова [13], Л. Зельман [14], та інших.

Мета статті – є проведення аналізу управління системою професійно-технічної освіти на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи стан децентралізації системи управління в Україні, яка поставала вимогу до реформування системи освіти в цілому так і в системі професійно-технічної освіти. Відбувається вироблення шляхів регіоналізації та оптимізації її управління системою освітою, що ускладнюється з одночасним утворенням територіальних громад, передачі повноважень з державного рівня на регіональний, вироблення механізмів державно-громадського управління системою професійно-технічної освіти на регіональному рівні.

Розпорядженням КМУ від 9 грудня 2021 р. № 1619-р схвалено схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на 2022-2027 роки, в якій зазначається що «залишається низка актуальних проблем, які потребують розв'язання:

- застаріла матеріально-технічна база закладів професійної (професійно-технічної) освіти;
- неефективне багаторівневе управління професійною (професійно-технічною) освітою;

- невідповідність освітніх програм, рівня якості підготовки здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти вимогам роботодавців та потребам особистості;
- відсутність запроваджених на постійній основі аналізу та моніторингу потреб ринку праці, зокрема на місцевому рівні;
- низька активність бізнесу та закладів професійної (професійно-технічної) освіти в процесі реалізації програм і проектів державно-приватного партнерства;
- низький рівень престижності професійної (професійно-технічної) освіти в Україні;
- низький рівень забезпечення доступності до здобуття професійної (професійно-технічної) освіти для осіб з особливими освітніми потребами, зокрема з інвалідністю;
- низький рівень оплати праці та плинність кадрів закладів професійної (професійно-технічної) освіти;
- не адаптованість освітніх програм і строків навчання до потреб здобувачів освіти з урахуванням реалізації права на освіту впродовж життя;
- недостатня кількість суб'єктів для підтвердження результатів навчання, отриманих шляхом неформальної та інформальної освіти з більшістю професій [15].

За результатами досліджень «Центр прикладних досліджень» у партнерстві з «Економічною правдою» за підтримки «Центру міжнародного приватного підприємництва» (CIRE) провели дослідження «Майбутнє української робочої сили», з'ясовуємо, що «наслідки війни (руйнування, закриття та релокація підприємств), виїзд біженців за кордон та збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО) створюють ситуацію невідповідності географічного розташування робочих місць та робочої сили. Станом на травень 2023 року рівень безробіття становив близько 20%.

Приватний бізнес стикається насамперед із браком кваліфікованих працівників. Відчувається дефіцит окремих спеціальностей, незважаючи на високий рівень безробіття.

Причини такого явища: 1) виїзд до інших країн кваліфікованих працівників, насамперед жінок, як біженців; 2) мобілізація чоловіків до Збройних сил (до 1 млн осіб працездатного віку).

Великою проблемою, насамперед у середньо- та довгостроковій перспективі, залишатимуться міграційні процеси – кількість українців, які мають статус тимчасового захисту в Європі, наразі складає 5,14 млн осіб.

Ще близько 250 тисяч біженців переїхали до США та Канади. З демографічної точки зору це переважно жінки з дітьми, що значно ускладнює ситуацію з робочою силою в Україні у майбутньому» [16].

Г. Єльнікова, проводячи «аналіз наукової літератури й інформаційно-аналітичних матеріалів Української державної служби зайнятості дав змогу з'ясувати, що балансу між попитом і пропозицією на кваліфіковані робітничі кадри на ринку праці не досягнуто. Спостерігається, з одного боку, дефіцит робітничих кадрів у низці професій, а з іншого – їх перенасичення за іншими професіями, що зумовлює необхідність визначення політики ПТО в умовах ринкових відносин, яка була б зорієнтована на задоволення потреб особистості та забезпечення ринку праці кваліфікованими робітничими кадрами» [4, с. 18].

А. Каракуц в своєму дослідженні інформує про виявлені труднощі в системі підготовки робітничих кадрів для промисловості України, зокрема:

- «За даними Державної служби зайнятості, однією з головних проблем на ринку праці є професійно-кваліфікаційний дисбаланс і певні диспропорції між попитом і пропозицією робочої сили.

- Нині роботодавці мають найбільший попит на кваліфікованих робітників фізичної праці. Проте серед зареєстрованих безробітних 43% мають вищу освіту, а в деяких великих містах ця кількість досягає 60% і вище.

- Причому кількість безробітних серед колишніх керівників, професіоналів і спеціалістів втричі перевищує кількість відповідних вакансій.

- Для стабілізації чисельності та продуктивності робочої сили необхідно визначити пріоритетність підготовки спеціалістів насамперед в економічних секторах, які потребують відновлення.

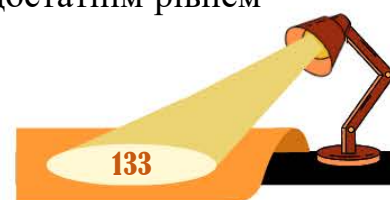
- Цей процес держава має здійснювати у тісній координації з бізнесом, який окрім непрогнозованої ситуації через війну, також відчуває знаний кадровий голод.

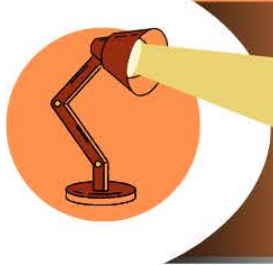
- Навіть в умовах війни 49% представників малого та середнього бізнесу планують навчати та підвищувати кваліфікацію своїх працівників у короткостроковій перспективі, а 67% – у середньостроковій та довгостроковій» [16].

До основних причин виникнення зазначених проблем, як зазначено в Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на 2022-2027 роки є:

- «відсутність системного підходу до вирішення питань щодо розвитку професійної (професійно-технічної) освіти та недостатнє врахування потреб, інтересів, можливостей різних категорій здобувачів освіти (зокрема молоді з особливими освітніми потребами) залежно від професії, що отримується, статі, віку, місця проживання, стану здоров'я, відсутність децентралізованої моделі управління та фінансування системи професійної (професійно-технічної) освіти, орієнтованої на результати;

- недостатній рівень фінансування професійної (професійно-технічної) освіти, незначні інвестиції в її модернізацію, відсутність актуальних деталізованих даних про стан ринку праці, що зумовлено недостатнім рівнем

співпраці та міжсекторальної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування, закладів професійної (професійно-технічної) освіти з бізнесом, інститутами громадянського суспільства, установами, що співпрацюють із системою професійної (професійно-технічної) освіти;

- невідповідність компетентностей випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти сучасним вимогам до суспільного життя та ринку праці, повільні темпи впровадження інновацій у професійній (професійно-технічній) освіті, низький рівень забезпечення закладів професійної (професійно-технічної) освіти сучасними засобами навчання (підручники, навчальні посібники, симулятори, тренажери тощо), застарілість і неефективність програм із підвищення кваліфікації для педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти, а також відсутність механізмів їх мотивації до інноваційної педагогічної діяльності та низький розмір заробітної плати;
- невідповідність рівня володіння керівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти інструментами стратегічного управління, проектного менеджменту, маркетингу, кластерного підходу сучасним вимогам;
- відсутність можливостей для обміну професійним досвідом на міжнародному рівні;
- низький розмір стипендіального забезпечення здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти;
- недосконалість системи професійної орієнтації та професійного консультування учнівської молоді та дорослих, у тому числі осіб з інвалідністю, недостатнє врахування та забезпечення інклюзивного підходу під час організації освітнього процесу в закладах професійної (професійно-технічної) освіти, що знижує престижність здобуття професійної (професійно-технічної) освіти;
- інертність щодо зміни ставлення до професійної (професійно-технічної) освіти як до другорядної ланки освіти, недостатнє розуміння її ролі як чинника економічного розвитку держави» [15].

На думку Н. Ничкало, сучасний період розвитку системи професійної професійно-технічної освіти має трансформаційний характер. Разом з тим, Н. Ничкало не виокремлює наявність сьомого етапу, а звертає увагу на діалектику розвитку шостого етапу у контексті трансформаційних перетворень, а саме: передбачає здійснення не тільки перетворень з вдосконалення вигляду і форми об'єкту, а й потребує суттєвих змін його істотних властивостей [8].

Окремі науковці досліджуючи управління системою професійно-технічної освіти відмічають, що на регіональному рівні відсутні головні суб'єкти регіональної складової: сільські, селищні, міські, районні, обласні

ради. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» щодо частини повноважень у галузі освіти, відповідно до пункту 13 статті 44, делегування місцевим державним адміністраціям, забезпечення відповідно до законодавства розвитку науки, усіх видів освіти, сільські, селищні, міські ради відповідно пункту 8 статті 32 «вирішення відповідно до законодавства питань про повне державне утримання дітей сиріт і дітей, які залишились без піклування батьків, у професійно технічних закладах освіти», і ніде в законі більше нічого не конкретизовано щодо розвитку і підтримки професійно-технічної освіти, їх учасників.

І ПТНЗ перебувають самі із своїми проблемами, а якщо і звертаються, то лише тоді, коли необхідно забезпечити масові заходи учасниками, допомогти у підтриманні санітарно-гігієнічного стану відповідної території. Нині як на державному, так і регіональному рівні немає глибокого аналізу стану навчання та підготовки кадрів за галузями. Тому назріла необхідність створення в державі окремого центрального спеціально уповноваженого органу з питань відновлення трудових ресурсів в Україні, реформування системи ПТО на регіональному рівні [6].

Враховуючи дослідження «Центр прикладних досліджень», ми погоджуємося із твердженням, щодо прогнозів розвитку трудових ресурсів України, а саме:

Україна стоїть перед важливим завданням економічного відновлення та розвитку. Результати дослідження демонструють, щоб досягти цих цілей, необхідно зосередитися на розвитку робочої сили, яка буде здатна забезпечити стійке та стале зростання. Для цього необхідна реалізація наступних кроків:

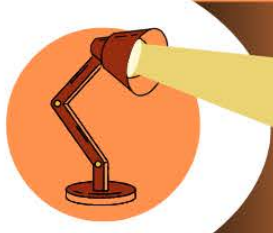
«1. Економічна свобода. Для стимулювання економічного зростання рекомендується зменшити податковий тиск, насамперед, на малий і середній бізнес та полегшити адміністративне навантаження для підприємницької діяльності в Україні.

2. Деретуляція ринку праці. Продовження існуючих протягом воєнного часу ініціатив з дерегуляції ринку праці та поступовий відхід від радянського законодавства до стандартів ЄС може допомогти зменшити неформальну зайнятість.

3. Необхідна комплексна реформа трудового законодавства, яка б враховувала вплив нових технологій та ставила пріоритетом підвищення вимог до кваліфікації робочої сили.

4. Освіта та розвиток робочої сили. Політика держави щодо технічної та вищої освіти має бути спрямована на підтримку та розвиток людських ресурсів для реконструкції та інноваційних перетворень у національній економіці.

5. Необхідно також змінити систему підготовки спеціалістів у напрямку переходу від кваліфікаційних вимог до професійних стандартів, заснованих на компетентності.

Дуальна освіта має бути запроваджена для підготовки молодих фахівців. Розвиток навичок та ефективна реалізація права та доступу до навчання впродовж життя має бути невід'ємною частиною ширшої стратегії економічного зростання та планів відновлення та стійкості. Приватно-державне партнерство може стати важливим стимулом для перенавчання дорослих.

6. Аналіз даних про ринок праці. Використання сучасних підходів та технологій для збору й аналізу даних про навички робочої сили в різних секторах і регіонах (здібності, досвід, бажання професійного розвитку, демографічні показники, потреби в навчанні тощо). Платформи аналізу талантів можуть використовувати цю інформацію, щоб забезпечити навчання та кваліфікацію, що відповідає потребам ринку праці.

7. Політика щодо повернення біженців. Українці, які виїхали за кордон, повертатимуться лише за умов адекватної оплати праці, безпечного робочого середовища, інноваційної моделі розвитку та високого рівня державної підтримки (забезпечення житлом, розвиток інфраструктури).

Важливо надати чіткі інструкції щодо того, куди ці люди повертатимуться та які можливості вони матимуть в Україні. Крім того, чим довше люди залишаються за кордоном, тим важче їх буде повернути. Тому для заохочення їхнього повернення необхідний економічний бум.

8. Імміграційна політика. Окрім заохочення українців повертатися з-за кордону, рекомендується заповнити недоліки робочої сили шляхом залучення іммігрантів з інших країн.

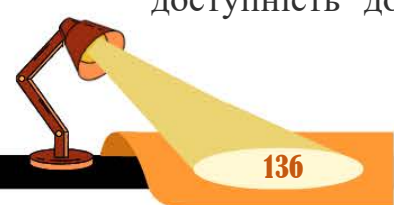
Для цього необхідно спростити імміграційне законодавство: іноземці стикаються з проблемами під час отримання дозволів на роботу, іноземні студенти мають обмежені можливості легального працевлаштування, також існують зобов'язання встановлювати значно вищу заробітну плату для працівників з інших країн порівняно із середньою заробітною платою в Україні.

9. Гендерний фактор. Перегляд гендерних стереотипів у професіях, де домінують чоловіки, і наймання більшої кількості жінок може дати новий погляд на ринок праці.

10. Працевлаштування ветеранів. Мають бути реалізовані масштабні програми допомоги ветеранам, зокрема, ветеранам з обмеженими можливостями в пошуку роботи та отриманні психологічної допомоги» [16].

Висновки. Стратегія розвитку професійно-технічної освіти регіону визначається факторами переліченими в науковій розвідці та необхідністю зміни тенденції сприйняття освіти як найважливішої сфери для розвитку громадянського суспільства способом впровадження моделі державно-громадського управління, а саме:

- « покращити інформаційну, архітектурну та транспортну доступність до освітнього процесу в закладах професійної (професійно-

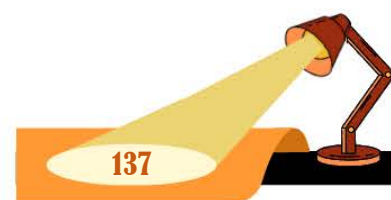

технічної) освіти для різних категорій здобувачів освіти, зокрема осіб з особливими освітніми потребами, інвалідністю;

- створити інформаційну систему управління освітою (EMIS);
- розробити і запровадити рамкову методичку аналізу регіональних ринків праці з можливістю проведення щороку моніторингу, актуалізації відповідних даних - для планування освітньої діяльності і прогнозування потреб у кадрах за професіями;
- підвищити рівень спроможності регіональних рад професійної (професійно-технічної) освіти з формування регіональної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти;
- забезпечити розроблення/оновлення змісту професійної (професійно-технічної) освіти на основі компетентнісного підходу;
- створити єдину освітню платформу для забезпечення дистанційного навчання у сфері професійної (професійно-технічної) освіти з постійним її наповненням курсами та навчальними онлайн-матеріалами за професіями (у тому числі для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами);
- залучити перекладачів жестової мови до навчання осіб з інвалідністю із порушенням слуху, інших фахівців для навчання осіб із порушенням зору, опорно-рухового апарату, мовлення та інтелектуального розвитку, а також із різними комбінаціями порушень;
- розробити нові/модернізувати наявні програми з підвищення кваліфікації педагогічних працівників на основі національних та міжнародних практик, у тому числі через участь у Програмі ЄС “Еразмус+” та інших міжнародних програмах і проектах» [15].

Література:

1. Про професійну (професійно-технічну) освіту: Закон України від 10 лютого 1998 року № 103/98-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 20.02.2024)
2. Грень Л. Шляхи розв’язання проблемних питань у сфері функціонування професійно-технічної освіти в Україні. Теорія і практика управління соціальними системами. 2020. № 4. С. 38–47.
3. Дмитренко Г. А. Стратегічна траєкторія та основні технологічні засоби збільшення соціального капіталу в Україні. Демографія та соц. економіка. 2016. № 1. С. 93-105.
4. Єльнікова Г. В. та інші Управління розвитком професійно-технічної освіти в сучасних умовах: теорія і практика: монографія / ред.: В. І. Свистун; НАПН України, Ін-т проф.-техн. освіти. Київ: Поліграфсервіс, 2014. 337 с.
5. Кремень В. Г. Освіта і суспільство в парадигмі синергетичного мислення // Педагогіка і психологія. — 2012. — № 2. — С. 5–11.
6. Кухарчук П., Полосков В. Моделі управління професійно-технічною освітою на регіональному рівні. Адаптивне управління: теорія і практика. Педагогіка. 2017. Вип. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adupped_2017_3_5 (дата звернення: 21.02.2024).

7. Лікарчук І. Л. Професійно-технічна освіта України: історичний шлях і перспективи. Київ: Педагогіка, 1999. 287 с.
8. Ничкало Н. Г. Трансформація професійно-технічної освіти України: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2008. 198 с.
9. Протасова Н. Г. та інші. Реформування освіти в Україні: державно- управлінський аспект. Київ: НАДУ, 2012. 455 с
10. Радкевич В. Професійна освіта і навчання: європейський контекст розвитку. Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Сер.: Професійна педагогіка. 2017. № 14. С. 5–14.
11. Топузов М.О. Проектування інформаційно-освітнього середовища навчальних закладів у сучасному суспільстві. Актуальні теорії – ефективна практика. Український педагогічний журнал. 2017. № 1. С. 26-35.
12. Лопушинський І.П., Дурман О.Л. Концептуальні підходи до проектування освітнього інформаційно-комунікаційного середовища. Публічне управління та регіональний розвиток. Чорноморський національний університет імені Петра Могили. Миколаїв: Ємельянова Т.В. 2019. № 3. С. 92-113. DOI <https://doi.org/10.34132/pard2019.03.06>. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/purr_2019_3_8 (дата звернення: 21.02.2024).
13. Філіппова В. Д. Проблема систематизації та кодифікації законодавства в галузі освіти України / В. Д. Філіппова. // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. - 2013. - № 1. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2013_1_19 (дата звернення: 21.02.2024).
14. Зельман, Л. Н. Розвиток професійно-технічної освіти в незалежній Україні // Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика (м. Хмельницький, 16– 192 17 жовтня 2015 р.). — Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. — С. 120– 122.
15. Концепція Державної цільової соціальної програми розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на 2022-2027 роки: Розпорядження КМУ від 9 грудня 2021 р. № 1619-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1619-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 20.02.2024)
16. А. Каракуц Робоча сила в Україні: як війна впливає на її майбутнє?// Економічна правда, 8 червня 2023, URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/06/8/700951/> (дата звернення 20.02.2024)

References:

1. Pro profesiinu (profesiino-tekhnicnu) osvitu.[About professional (vocational and technical) education]. Zakon Ukrainy vid 10 liutoho 1998 roku № 103/98-VR URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
2. Hren L. (2020). Shliakhy rozviazannia problemnykh pytan u sferi funktsionuvannia profesiino-tekhnicnoi osvity v Ukraini. [Ways of solving problematic issues in the sphere of functioning of vocational education in Ukraine] Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy. 2020. № 4. pp. 38–47. [in Ukrainian].
3. Dmytrenko H. A.(2016). Stratehichna traiektoriia ta osnovni tekhnolohichni zasoby zbilshennia sotsialnoho kapitalu v Ukraini.[Strategic trajectory and main technological means of increasing social capital in Ukraine]. Demohrafiia ta sots. ekonomika. 2016. № 1. pp. 93-105.
4. Yelnikova H. V. ta inshi (2014). Upravlinnia rozvytkom profesiino-tekhnicnoi osvity v suchasnykh umovakh: teoriia i praktyka: monohrafiia [Management of the development of vocational education in modern conditions: theory and practice]. red.: V. I. Svystun; NAPN Ukrainy, In-t prof.-tekh. osvity. Kyiv: Polihrafservis, 2014. 337 p.

5. Kremen V. H.(2012). Osvita i suspilstvo v paradyhmi synerhetychnoho myslennia [Education and society in the paradigm of synergistic thinking]. Pedagogika i psykholohiia. — 2012. — № 2. — S. 5–11.
6. Kukharchuk P., Poloskov V. (2017). Modeli upravlinnia profesiino-tekhnicnoi osvitoiu na rehionalnomu rivni.[Management models of vocational and technical education at the regional level]. Adaptive management: theory and practice. Pedagogy. 2017. Issue 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adupped_2017_3_5 [in Ukrainian].
7. Likarchuk I. L. (1999).Profesiino- tehnicna osvita Ukrainy: istorychnyi shliakh i perspektyvy [Vocational and technical education of Ukraine: historical path and prospects]. Kyiv: Pedagogika, 1999. 287 p. [in Ukrainian].
8. Nychkalo N. H.(2008). Transformatsiia profesiino-tekhnicnoi osvity Ukrainy [Transformation of vocational and technical education of Ukraine]. [in Ukrainian].
9. Protasova N. H. ta inshi. (2012). Reformuvannia osvity v Ukraini: derzhavno- upravlinskyi aspekt. [Reforming education in Ukraine: the state-management aspect]. Kyiv: NADU, 2012. 455 p [in Ukrainian].
10. Radkevych V. (2017). Profesiina osvita i navchannia: yevropeiskyi kontekst rozvytku. [Vocational education and training: the European context of development.]. Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnicnoi osvity NAPN Ukrainy. Ser.: Profesiina pedagogika. 2017. № 14. pp. 5–14. [in Ukrainian].
11. Topuzov M.O. (2017). Proektuvannia informatsiino-osvitnoho seredovyscha navchalnykh zakladiv u suchasnomu suspilstvi. Aktualni teorii – efektyvna praktyka. [Designing the information and educational environment of educational institutions in modern society. Actual theories - effective practice]. Ukrainyskiy pedagogichnyi zhurnal. 2017. № 1. pp. 26-35. [in Ukrainian].
12. Lopushynskiy I.P., Durman O.L. (2019).Kontseptualni pidkhody do proektuvannia osvitnoho informatsiino-komunikatsiinoho seredovyscha. Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok. [Conceptual approaches to the design of the educational information and communication environment. Public administration and regional development.]. Chornomorskyi natsionalnyi universytet imeni Petra Mohyly. Mykolaiv: Yemelianova T.V. 2019. № 3. pp. 92-113. . URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/purr_2019_3_8 [in Ukrainian].
13. Filipova V. D. (2013). Problema systematyzatsii ta kodyfikatsii zakonodavstva v haluzi osvity Ukrainy [The problem of systematization and codification of legislation in the field of education of Ukraine]. Teoriia ta praktyka derzhavnogo upravlinnia i mistsevoho samovriaduvannia. - 2013. - № 1. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2013_1_19 [in Ukrainian].
14. Zelman, L. N. (2015). Rozvytok profesiino-tekhnicnoi osvity v nezalezhnii Ukraini [Development of vocational and technical education in independent Ukraine]. Suchasna pedagogika: teoriia, metodyka, praktyka (m. Khmelnytskyi, 16– 192 17 zhovtnia 2015 r.). — Kherson : Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2015. — pp. 120– 122. [in Ukrainian].
15. Kontseptsiiia Derzhavnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy rozvytku profesiinoi (profesiino-tekhnicnoi) osvity na 2022-2027 roky.[Concept of the State Targeted Social Program for the Development of Professional (Vocational and Technical) Education for 2022-2027]. Rozporiadzhennia KMU vid 9 hrudnia 2021 r. № 1619-r URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1619-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
16. A. Karakuts (2023) Robocha syla v Ukraini: yak viina vplyvaie na yii maibutnie?[The workforce in Ukraine: how does the war affect its future?] Ekonomichna pravda, 8 chervnia 2023, URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/06/8/700951/>

